

УДК 811.111:81'42:81'38

ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ ІДІОСТИЛЮ У ЛІНГВІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ

Стаття присвячена дослідженню поняття індивідуального стилю автора як складової лінгвостилістики художнього тексту. Основна увага приділяється підходам до його трактування та вивчення. У основній частині представлений детальний аналіз публікацій, у яких вивчаються ідіостилістичні особливості авторського мовлення, а також відокремлено та проаналізовано шість основних напрямків за якими досліджується ідіостиль. Визначений підхід до ідентифікації індивідуально-стилістичних особливостей художніх творів з урахуванням їх жанрової специфіки. У висновках відмічається, що стиль є одним із засобів ідентифікації жанру. Під впливом жанру формується стильова закономірність, що визначає загальну стильову систему художнього твору. За результатами дослідження встановлено, що жанр доцільно розглядати в аспекті індивідуального стилю та виявляти при цьому динаміку авторської мовленнєвої стилістики крізь призму жанрової своєрідності художніх текстів на основі структурно-стильового аналізу. Перспективу подальших досліджень автор вбачає у визначенні стилістично-маркованих засобів, що формують ідіостиль письменника та його стильових доміант у залежності від жанру англомовної драми ХХ століття.

Ключові слова: *ідіостиль автора, лінгвостилістичне дослідження, стилістична система, структурно-стильовий аналіз, стильова доміанта, жанр.*

Постановка проблеми. Вивчення особливостей індивідуально-авторського стилю та його ролі в аналізі художньої літератури було й

залишається одним з ключових завдань у лінгвостилістиці, що вказує на актуальність проблеми дослідження. Історико-діалектичний та граматичний підходи до вивчення мови художнього твору, які переважали на початку ХХ століття (Є. Ф. Будде, Г.Г. Шпет, Л.В. Щерба), не розкрили повною мірою такого складного явища як стилістика художнього мовлення. Сучасна лінгвістика тексту спрямована на перехід від дослідження текстової інтегрованої структури до аналізу тексту як антропоцентричної комунікативної системи, детермінованої мовною особистістю автора у сукупності з його психологічними, ментальними, соціально-культурними та когнітивними особливостями.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Поняття «індивідуального стилю автора» є об'єктом дослідження багатьох науковців другої половини ХХ століття, а саме В.В. Виноградов, Г.О. Винокур, В.П. Григор'єв, Б.А. Ларін. Сьогодні цією проблемою активно займаються Н.С. Болотнова, Н.І. Головченко, В.А. Кухаренко, В.В. Леденова, Г.Я. Солганік, И.А. Тарасова, В.Г. Щукін та інші. Разом з тим, в сучасному науковому просторі не напрацьовано спільних підходів до тлумачення категорії «ідіостиль» як складової лінгвістичного дослідження художнього тексту.

Більшість дослідників трактують це поняття слідом за В.В. Виноградим як складну, але структурно поєднану та внутрішньо зв'язану систему специфічних мовностилістичних засобів і форм словесного творчого вираження, притаманних текстовій діяльності певного автора [5, с. 105].

Індивідуальний стиль автора як багаторівневий та багатовимірний прояв особистості є невід'ємною складовою вивчення сучасної лінгвостилістики та когнітивної лінгвістики. Ідіостиль як сукупність мовно-когнітивних механізмів та систему асоціативно-сміслових полів створення текстового простору певним автором розглядається у дослідженнях Н.С. Болотнової [2, с. 4]. Визначення стилю індивідуального мовлення як стилю особистості в усій різноманітності його багаторівневих текстових проявів, в структурі, семантиці, прагматиці тексту надає В.А. Самохіна (Дмитренко) [11, с. 24]. За Г.О. Винокуром,

вивчення індивідуальних мовних особливостей надає можливість використати дані лінгвістичного аналізу для вирішення цілого ряду педагогічно-стилістичних, текстологічних, історико-літературних проблем, а питання індивідуального стилю складає межу між лінгвістикою та іншими науками, які стосуються лінгвістичних категорій мови [6, с. 62].

Однак, у наших розвідках ми вважаємо за доцільне слідувати за В.В. Виноградовим, який зазначає, що індивідуальному стилі відбувається індивідуальне використання різноманітних мовних засобів в нових функціях, залежний від лінгвістичного смаку письменника своєрідний відбір цих засобів, індивідуальний синтез форм мовного вираження і плану змісту [5, с. 106].

Метою статті є огляд, класифікація та систематизація підходів до вивчення поняття «ідіостиль» у системі лінгвостилістичного аналізу художнього тексту. Провідним завданням ми вбачаємо відокремлення підходу для подальшої ідентифікації індивідуально-стилістичних особливостей художніх творів з урахуванням жанру.

Виклад основного матеріалу дослідження. За результатами попереднього аналізу лінгвістичних підходів до вивчення ідіостилю ми виокремлюємо шість підходів, які, на нашу думку, дають найбільш повну характеристику ідіостилю як складового елемента стилістичної системи художнього тексту, а саме: системно-структурний, естетично-маркований, образно-композиційний, комунікативно-когнітивний, адресно-діяльнісний та функціонально-домінантний.

Перший напрям відзначається спрямованістю на системно-структурне вивчення стилю художнього твору в якому центральне місце посідає образ автора (М.П., Брандес, В.В. Виноградов, В.П. Григор'єєв, В.А., Кухаренко, Л.А. Новіков та інші). Однією з основних задач з'ясування внутрішньої єдності стилістичних засобів літературного твору, за В.В. Виноградовим, є проблема мовної структури образу автора. Вчений зазначає, що внутрішній зв'язок усіх елементів ідіостилю автора утворює своєрідну літературно-художню єдність, обумовлену тенденціями розвитку жанрів художньої літератури. Мовні стилі

поєднуються з різними літературно-художніми жанрами, а до стильових форм таких жанрів можуть бути включені різноманітні за своїм стилістичним характером мовленнєві засоби, і, як наслідок, співвідношення між літературними жанрами і індивідуальним стилем автора стає новим і незвичним. Це відображається в структурі образу автора, який виступає концентрованим втіленням змісту твору, що об'єднує всю систему мовних структур персонажів в їх співвідношенні з письменником [5, с. 107, 118].

У дослідженнях В.А. Кухаренко визначаються три парадигми в які входить художній текст: жанрова, функціонально-стильова та індивідуально авторська. Жанрове визначення науковець розглядає як текстовий маркер, що відображається в його мовній субстанції. Функціонально-стильова парадигма виступає підставою для використання відповідних мовних засобів зумовлюючи його комунікативно-стильовий характер. Відносно третьої парадигми, то дослідник приходить до висновку, що індивідуальність автора проявляється у його індивідуально-художньому стилі в якості ядра якого виступає образ автора, який, в свою чергу, обумовлює розвиток концепту твору [8, с. 82].

Слідуючи за згаданими вище дослідниками, Л.А. Новіков аргументує, що виражаючи сутність художнього твору і концентруючи його ідейну, композиційно-структурну та стильову єдність, образ автора представляє собою детермінанту літературного твору та виступає найголовнішою категорією для цілісного всебічного аналізу мови художнього тексту як складової естетичної мовленнєвої системи жанру [11, с. 13].

На відміну від попередніх підходів до вивчення авторського стилю, естетично-маркований напрям ідіостилістичних досліджень пов'язаний з естетичною модифікацією специфічних мовно-виразних засобів письменника як передумови формування його індивідуального авторського методу (М.М. Бахтін, Н.А. Кожевнікова, Б.А. Ларін, Л.О Ставицька).

Естетичне дослідження, за Б.А. Ларіновим, є найменш упереджене з усіх, а авторський стиль можливо визначити лише на основі естетики мови [10, с. 52].

Індивідуально-авторський метод В.В. Леденова визначає лише на основі естетичної діяльності мовної особистості, а ключовою при визначенні ідіостиллю висуває категорію естетичної переваги, що базується на якостях естетичного прагматикону автора [11, с. 36].

Індивідуальний стиль автора, його індивідуально-творча свідомість як стверджує М.М. Бахтін, не визначається лише лінгвістичними засобами. Стиль – це не мова в вузькому її розумінні, а, в першу чергу, естетичне сприйняття та відчуття автором свого твору як інструменту створення нової художньої дійсності [2, с. 177].

Представники образно-композиційного напрямку зосереджують свою увагу на своєрідності індивідуального стилю з точки зору неповторної індивідуальної динаміки мовленнєвих форм, образної трансформації текстотворення та композиційних прийомів побудови прозаїчної строфи (В.В. Виноградов, Г.О. Винокур, А.І. Домашнев, Б.А. Ларін, Г.Я. Солганік, І.П. Шишкіна.). Стиль як уособлення людини досліджує Г.Я. Солганік, який стверджує, що визначити особливості індивідуального стилю – означає виділити їх на фоні загальноприйнятого, поширеного. Індивідуальний стиль Г.Я. Солганік виділяє в побудові прозаїчної строфи та в абзацному членуванні композиційно-синтаксичної структури тексту. Прозаїчну строфу науковець вважає найменшим художнім цілим. У кожного автора, за Г.Я. Солганіком, існує відносно постійний її тип, тісно пов'язаний з його художнім методом. Абзац дослідник розглядає як важливий ідіостилістичний засіб виділення, графічного оформлення синтаксичних одиниць, засобом змістового та стилістичного членування тексту [14, с. 231].

Комунікативно-когнітивний підхід до вивчення ідіостиллю автора на основі реконструкції індивідуального когнітивного простору знаходить своє відображення в роботах таких дослідників як Н.С. Болотнова, Н.А. Голованова, Ю. Н. Караулов, О.О. Селіванова, В.Е. Чернявська.

Саме в комунікативному-когнітивному контексті, за О.О. Селівановою, інтегруються структурність мови та інтенційно зумовлені ознаки автора, його

концептуальна сфера, що втілюється в гносеолого-онтологічній сутності тексту. Унікальність цієї сутності текстового матеріалу залежить від категорій системності, інформативності та індивідуальності. Першу категорію визначають закони жанру, стилю, методу. Друга виступає категорією гетерогенної багатоканальної інформативності і направлена на розкриття концепту твору. Третя покликана розкрити ідіостиль автора, його письменницьку особистість та неповторність [15, с. 106].

Н.С. Болотнова пов'язує увагу до стилю автора з комунікативно підходом до вивчення тексту. Ідіостиль особистості автора, що проявляється в текстовій діяльності в процесі спілкування, відображає мовну культуру, тип мислення, тезаурус, домінуючий характер спілкування, специфіку пізнавального відношення до того, що відбувається [3, с. 15-21].

Адресовано-діяльнісний напрям дослідження ідіостилу пов'язаний з дослідженням проблем ефективності текстової діяльності автора відносно адресата з урахуванням специфіки їх мовної особистості (І.В. Арнольд, Н.С. Болотнова, А.І.Бондаренко, В.А. Самохіна (Дмитренко) та інші). Текст у якості переданого послання розглядається у роботах Арнольд, яка вважає, що стилістичний аналіз тексту можна проводити концентруючи увагу або на рушійних силах творчого процесу автора або на сприйнятті самого тексту читачем. Перший підхід дослідниця визначає як генетичний та називає його стилістикою від автора, другий, представлений в стилістиці декодування, стилістикою сприйняття. Стилiстичний аналіз від автора потребує знання генезису твору, лінгвістичного вивчення мови творів. В стилістиці сприйняття увага концентрується на впливі, який текст здійснює на читача. Взаємодія автора з читачем виступає в якості прагматичного комунікативного акту, що відображається в мовленнєво-стилістичному наповненні тексту [1, с. 28].

З точки зору тлумачення й трансформації авторського стилю художнього тексту реципієнтом ідіостиль розглядає А.І. Бондаренко, адже мова не обмежується тим, щоб породжувати комбінації тих значень, які вже існують. Художньо-текстова комунікація здійснюється через діалогічність автора та

адресата. Автор бачить свій текст незавершеним, бо він відкритий для інтерпретації. Сутність авторської мистецької гри дослідниця вбачає у такій «недомовленості» [4, с. 38].

Зазначені вище підходи різнобічно висвітлюють поняття ідіостилю та його місце в стилістичній системі мови художнього твору. Проте, у руслі нашого дослідження увага повинна бути зосереджена саме на конкретних стилістичних засобах, що формують ідіостиль автора.

Функціонально-домінантний підхід, який виражається в структурно-стильовому аналізі тексту, тобто в виявленні особливих концептів-домінант притаманних ідіостилю автора і різноманітних мовних засобів їх репрезентації застосовується у роботах Л.І. Белехової, Л.С. Виготського, Н.І. Головченко, С.Т., Золяна, В.А. Кухаренко, С.Ю. Преображенського С.Ю., А.І. Тарасової.

Метою структурно-стильового аналізу художнього тексту є тлумачення ідейно-художнього наповнення тексту шляхом розгляду його типологічних і домінуючої стильових ознак які є гармонійним сплетінням загально-мистецького та індивідуальних стилів. Індивідуальний стиль письменника трактується як новий художній образ світу, складне діалектичне поєднання закономірно-загального й індивідуально-особливого. Індивідуальний стиль характеризується сталими типологічними ознаками (стильовими константами) і переважаючою рисою (стильовою домінантою) [7, с. 27].

Стиль автора, за В.А. Кухаренко, визначається тим, що зафіксовано за допомогою чисельних засобів актуалізації дійсності, які діють на різних рівнях художньої структури, тобто концептами. Саме останні і є тією домінантою, що дозволяє читачу адекватно інтерпретувати текст [8, с. 188].

Завданням опису поняття ідіостиль, услід за А.І. Тарасовою, вбачаємо в його співвідношенні з поняттям концепт і трактуємо індивідуальний стиль автора як єдність ментального та мовного – концептів і когнітивних структур їх мовного втілення [15 с.9-10].

Зазначені вище підходи різнобічно висвітлюють поняття ідіостилю та його місце в стилістичній системі мови художнього твору. Проте, виходячи з

того, що індивідуальний стиль є складним діалектичним утворенням, саме структурно-стильовий аналіз, на нашу думку, дає повне розуміння принципів відбору та синтезу стилістичних мовних засобів в різних жанрах певного автора, адже саме структурні елементи стилю, стильові доміанти (характер асоціацій письменника, домінування певних лексичних виразних засобів та стилістичних тропів та фігур, типів композиції, фабульно-сюжетні особливості) дозволяють виявити не тільки переважаючі особливості ідіостилю конкретного твору, а й віднайти найхарактерніші ознаки, прототип індивідуально-авторської мовленнєвої моделі.

Висновки дослідження та перспективи подальших наукових розвідок у визначеному напрямі. Підсумовуючи зазначене вище, можемо припустити, що стиль є підґрунтям та засобом ідентифікації жанру. Кожний окремий жанр як форма реалізації текстових моделей і структур, що закріпились у мовних ситуаціях, несе в собі свою неповторну внутрішню стилістику. Під впливом жанру може формуватися стильова закономірність, що визначає ідіостиль письменника в цілому та стильову систему окремого художнього твору.

Отже, можемо зробити висновок, що жанр доцільно розглядати в аспекті індивідуального авторського стилю та виявляти при цьому особливості та динаміку авторської мовленнєвої стилістики крізь призму жанрової своєрідності художніх текстів на основі структурно-стильового аналізу.

Перспективою подальших досліджень вважаємо визначення стилістично-маркованих засобів, що формують ідіостиль автора та його стильових доміант у залежності від жанрової специфіки англійської драми ХХ століття.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арнольд И.В. Стилистика. Современный английский язык: Учебник для вузов / И.В. Арнольд. — 8-е изд., испр. и доп. — М.: Флинта: Наука, 2006. — 384 с
2. Бахтин М.М. Эстетика словесного творчества / М.М. Бахтин. — М.: Искусство, 1986. — 445 с.

3. Болотнова Н.С. Коммуникативная стилистика текста: словарь-тезаурус / Н.С. Болотнова. М.: Флинта: Наука, 2009. – 384 с.
4. Бондаренко А.І. Художній текст в інтерпретаційному вимірі (лінгвостилістичний аспект): Посібник / І.А. Бондаренко – Ніжин: Видавництво НДУ ім. М.Гоголя, 2008. – 226 с.
5. Виноградов В.В. Проблемы русской стилистики / В.В. Виноградов. – М.: Высшая школа, 1981. – 320 с.
6. Винокур Г.О. О языке художественной литературы / Г.О. Винокур. – М.: Высшая школа, 1991. – 48 с.
7. Головченко Н.І. Література модернізму: художній стиль, методика вивчення: навч. посібник / Н.І. Головченко. – К.: Освіта України, 2011. – 236 с.
8. Кухаренко В.А. Интерпритация текста: Учеб. пособие для студентов пед. ин-тов по спец. № 2103 «Иностр. яз.». — 2-е изд., перераб. / В.А. Кухаренко — М.: Просвещение, 1988.— 192 с.
9. Ларин Б.А. Эстетика слова и язык писателя [Текст] : избранные статьи / Б.А. Ларин. – Л.: Худож. лит., 1974. – 288 с.
10. Леденева В.В. Идиостиль (к уточнению понятия) / В.В. Леденева // Филологические науки. – 2001. – № 5. – С. 36-41.
11. Новиков Л.А. Художественный текст и его анализ / Л.А. Новиков. – М.: Рус. яз., 1988. – 304 с.
12. Самохина (Дмитренко) В.А. Функционально-коммуникативная стилистика текста: проблемы и пути решения / В.А. Самохина (Дмитренко) // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. – №725. – Серія: Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов. – Харків: Константа. – 2006. – С. 125-129.
13. Селиванова О.О. Актуальні напрямки дослідження сучасної лінгвістики (аналітичний огляд) / О.О. Селіванова. – К.-Видавництво Українського фіто соціологічного центру, 1999. – 148 с.

14. Солганік Г.Я. Стилистика текста: учеб.пособие / Г.Я. Солганік. – 9-е изд. – М.: Флинта: Наука, 2009. – 256 с.
15. Тарасова И.А. Поэтический идиостиль в когнитивном аспекте [Электронный ресурс]: монографія / И.А. Тарасова. – 2-е изд. перераб. – М.: Флинта 2012. – 196 с.

Сидоренко И. Подходы к изучению идиостиля в современных лингвистических исследованиях художественного текста.

Статья посвящается исследованию понятия индивидуального стиля автора как составляющей лингвостилистики художественного текста. Основное внимание уделяется подходам к его изучению. В основной части представлен анализ публикаций, в которых изучаются идиостилистические особенности авторской речи, а также отделено и проанализировано шесть основных направлений в соответствии с которыми изучается идиостиль. Определен подход к идентификации индивидуально-стилистических особенностей художественных произведений с учетом их жанровой специфики. В выводах отмечается, что стиль является одним из способов идентификации жанра. Под влиянием жанра формируется стилистическая закономерность, которая определяет общую стилистическую систему художественного произведения. Согласно результатам исследования определено, что жанр целесообразно рассматривать в аспекте индивидуального стиля и выявлять при этом динамику авторской речевой стилистики через призму жанрового своеобразия художественных текстов на основе структурно-стилистического анализа. Перспективу дальнейших исследований автор видит в определении стилистически-маркированных средств, что формируют идиостиль писателя и его стилистических доминант в зависимости от жанра англоязычной драмы XX столетия.

Ключевые слова: идиостиль автора, лингвостилистическое исследование, стилистическая система, структурно-стилистический анализ, стилистическая доминанта, жанр.

Sydorenko I. Approaches to the investigation of idiostyle in the current linguistic researches of literary text.

The article is dedicated to the investigation of the notion of the author's individual style as a component of lingvostylistics of literary text. Special attention is given to the approaches to its study. In the main part the analysis of publications exploring the idiostylistic peculiarities of author's speech is presented. Furthermore, six basic tendencies in the analysis of idiostyle are separated and analyzed. The approach for identification of individual stylistic features of literary writings considering genre specificities was defined. In the conclusions it is denoted that style is one of the genre identification means. The stylistic regularity is formed under the influence of genre and determines general stylistic system of literary text. According to the results of the research, it is established that genre should be considered in the aspect of individual style in order to specify the dynamics of author's speech model on the basis of structural and stylistic analysis of his writings. The perspective of further investigations is in the definition of stylistically marked means that form idiostyle of the writer and his stylistic dominants depending on the genre of English drama of XX century.

Key words: *author's idiostyle, lingvostylistic research, stylistic system, structural and stylistic analysis, stylistic dominant, genre.*